

KUPFERGEWINNUNG IM KOMITAT BIHAR IM 16.–17. JAHRHUNDERT¹

PETRA MÁTYÁS-RAUSCH*

Mineritul de cupru în comitatul Bihor în secolele XVI–XVII

Subiectul acestui studiu este o perioadă din istoria mineritului din Transilvania neglijată până acum de istoriografie, ea fiind discutată în doar câteva propoziții de lucrările și monografiile generale dedicate acestei ere a mineritului. Studiul de față (și monografia mea anterioară) dorește să continue lucrările elaborate de Oszkár Paulinyi la începutul secolului XX.

Regiunea minieră transilvăneană era constituită din mai multe regiuni miniere mai mici, astfel încât nu era o entitate teritorială, economică sau socială omogenă. Mineritul de cupru din Bihor era diferit de mineritul practicat în celelalte regiuni miniere din Transilvania, mai întâi fiindcă era situat în regiunea Partium și în al doilea rând fiindcă se ocupa prioritar de exploatarea cuprului.

Dintre așezările din valea Crișului Negru (Fekete-Körös), târgul Beiuș (Belényes) avea o importanță deosebită, deoarece în acele secole îndeplinea o funcție dublă, fiind în același timp centrul domeniului, precum și centrul mineritului de cupru. În Beiuș se afla doar centrul administrației miniere, pe când cel al exploatării se afla la Băița (Kisbánya).

În ciuda stării precare a izvoarelor existente, am încercat să prezint un sistem al mineritului de cupru din epoca Principatului Transilvaniei. E posibil ca inițiativa lui Gábor Bethlen de a coloniza mineri germani în zona Crișului (Körös) să fi influențat dezvoltarea acestei regiuni, dar se poate presupune că el nu a reușit să-și realizeze planurile ambițioase. Din cauza lipsei de date, nu am putut zugrăvi un „portret” complet al condițiilor reale în care s-a practicat mineritul de cupru în aceste locuri în epoca timpurie modernă, dar se poate afirma că producțiile acestor întreprinderi au jucat un rol foarte important în aprovizionarea cetății Oradea (Várad), care astfel a fost numită poarta Transilvaniei.

O parte organică a istoriei acestei regiuni miniere este definirea domeniului minier, evidențierea rolului său în cadrul mineritului. Domeniile miniere jucau un rol important în industria minieră din secolele XVI și XVII, atât în administrare, cât și în excavație. Populația satelor și a teritoriilor care aparțineau de domeniu reprezenta o parte semnificativă a personalului minier și muncitor din fabrici (selecție, calcinare); fără această forță de muncă, producția nu ar fi putut fi continuată.

¹ Der Beitrag entstand in der Forschungswerkstatt des Instituts für Geschichte im Forschungszentrum für Humanwissenschaften Budapest (BTK TTI), gefördert durch das Stipendium Nr. NKFI 124684.

* Dr. Petra Mátyás-Rausch ist wissenschaftliche Mitarbeiterin am Institut für Geschichte im Forschungszentrum für Humanwissenschaften Budapest; E-Mail: matyas-rausch.petra@btk.mta.hu.

Copper Mining in the Bihar County in the 16th and 17th Centuries

The topic of this study is an era in the history of mining in Transylvania hitherto neglected by historiography, studies and general survey monographs on this era of mining have only discussed it in few sentences. The present study (and my previous monography) also wishes to follow the works penned by Oszkár Paulinyi in the early 20th century.

The Transylvanian mining region consisted of several smaller mining regions, thus, it was not a homogenous territorial, economic or social entity. Copper mining in Bihar was different from the other Transylvanian mining regions, first of all, it was situated in the Partium, and secondly there was first of all copper-exploitation.

From the settlements in the valley of Fekete-Körös (Crișul Negru) excelled the market town Belényes (Beiuș), it performed double functions in these centuries, because it was at the same time centre of domain and centre of copper-mining too. In Belényes was only the centre of mining-administration, while the centre of exploitation was to be found in Kisbánya (Băița).

Despite of the poor condition of the sources, I tried to present a system of copper mining in the time of the Principality of Transylvania. It might have had an effect on this region's development the fact that Gábor Bethlen settled German miners near by the Körös, but we can suppose that he couldn't realize his ambitious plans. For lack of so many dates, we couldn't paint a complete "portrait" of the real circumstances of the early modern Transylvanian copper mining, but it could be declared that the productions made by these factories played a very important role in the supply of the fortress Várad (so it was called a gate of Transylvania).

An organic part of the history of this mining region is the definition of mining domain, the characterisation of its role in mining. Mining domains played an important role in the mining culture of these centuries, both in administration and excavation. The population of villages and estates that belonged to the domain made up a significant part of miners and factory workers (selection, calcination); production could not have been continued without this workforce.

Keywords: copper-mining, administration, settlement, mining domains, jurisdiction, market town.

VOM TERRITORIALEN PRINZIP DES ‚CUIUS REGIO, EIUS RELIGIO‘ DES HEILIGEN RÖMISCHEN REICHES DEUTSCHER NATION ZUM MULTIKONFESSIONELLEN STAAT IM DEUTSCHEN BUND¹

WOLF D. GRUNER*

De la principiul teritorial ‚cuius regio, eius religio‘ al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană la statele multiconfesionale ale Confederației Germane

În urma Reformei inițiate de tezele lui Martin Luther în anul 1517, multe state europene s-au convertit la protestantism. Confesiunea protestantă a înlocuit *christianitas*-ul catolic ca bază legitimă și religie de stat atât în Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, cât și în alte state ale Europei. Această stare de fapt a zdruncinat unitatea religioasă a vechiului imperiu. Papa Clement al VII-lea a refuzat convocarea unui conciliu ecumenic pentru Reformă, solicitat de împăratul Carol al V-lea pentru soluționarea problemei religioase a Imperiului. Toate încercările de restabilire a unității confesionale au eșuat și au dus la Războaiele Religioase din Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană.

Pacea Religioasă de la Augsburg din 1555 a încercat să găsească o soluție politică și religioasă pentru depășirea crizei constituționale din Imperiu. Ea a devenit lege a Sfântului Imperiu Roman care garanta și tolera libertatea religioasă, statutul imperial și proprietățile Stărilor luterane și catolice. Prin această lege se decreta coexistența Stărilor de confesiune protestantă și catolică din Imperiu. Calvinistii nu erau incluși. De asemenea, s-a stabilit apartenența confesională a populației în sensul că religia conducătorului trebuia să fie și religia supușilor (*cuius regio, eius religio*), aceștia având dreptul de a emigra (*ius emigrandi*) în cazul în care nu erau de acord cu religia impusă. Pacea Westfalică din 1648 a reafirmat acest principiu care a rămas în vigoare până în 1803,

¹ In Gedenken an Nicolae Bocșan, den großen rumänischen Kirchenhistoriker, den ehemaligen Rektor der Babeș-Bolyai-Universität Cluj-Napoca, der zahlreiche Studien über den Zusammenhang von Religion, Nation, Region und Identität vorgelegt hat, habe ich ein für die deutsche Geschichte wichtiges Thema mit Langzeitwirkung ausgewählt, in dem der Weg von der Monokonfessionalität des ‚cuius regio, eius religio‘ zum multikonfessionellen Verfassungsstaat seit dem frühen 19. Jahrhundert nachgezeichnet wird vgl. u.a. Nicolae Bocșan, Ioan Lumperdean und Ioan-Aurel Pop, *Ethnie et confession en Transylvanie: Du XIIIe au XIXe siècles* (Cluj-Napoca: Fundația culturală română-Centrul de Studii Transilvane, 1996); Nicolae Bocșan, *Die rumänische Unierte Kirche am Ersten Vatikanischen Konzil* (Frankfurt a. M., New York: Peter Lang, 2013); Ders., *Ideea de națiune la românii din Austro-Ungaria (secolul al XIX-lea)* [Der Nationsgedanke bei den Rumänen in Österreich-Ungarn] (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1997).

* Prof. em. Dr. Wolf D. Gruner war zwischen 1996–2009 Professor für Europäische und Neueste Geschichte und Inhaber des Jean Monnet Lehrstuhls für Europäische Integrationsgeschichte und Europastudien an der Universität Rostock. Seit 2005 unterrichtet er als Gastprofessor an der Babeș-Bolyai-Universität Cluj-Napoca; E-Mail: wolf.gruner@uni-rostock.de.

când a fost emis Decretul principal al Deputăției Imperiale (Reichsdeputationshauptschluss) și până la dizolvarea Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană. Mediatizația și secularizarea au dus la consolidarea unor noi state de dimensiuni medii (Mittelstaaten) care aveau să devină un element important în istoria Germaniei la începutul secolului al XIX-lea. Erau începuturile federalismului german modern. Statele germane extinse din sud precum Marele Ducat de Baden, regatele Bavaria și Württemberg și Marele Ducat Hessa au devenit state multiconfesionale. În special statele germane din sud și-au retrasat granițele. În urma schimbărilor teritoriale, Marele Ducat de Baden a ajuns de patru ori mai mare decât margrafiatul Baden.

Statele germane din sud au început devreme aplicarea reformelor, care au avut impact asupra tuturor domeniilor, de la îmbunătățirea administrației, reforme militare și legislative, învățământ, finanțe și impozitare până la drepturile personale. Integrarea noilor provincii în vechiul stat existent a fost o provocare. Toate statele care au supraviețuit perioadei napoleoniene au devenit state multiconfesionale. După Congresul de la Viena statele germane de dimensiune medie s-au alăturat Confederației Germane. Ele au elaborat constituții cu un parlament bicameral care ofereau dreptul de a vota bugetul de stat (*burden sharing*). Constituțiile stabileau și drepturile fundamentale ale omului, precum și drepturile confesiunilor.

În ciuda contextului multiconfesional de după 1815, de-a lungul secolului al XIX-lea și mai târziu, supușii nu se căsătoreau de obicei în afara barierelor religioase. Situația legislativă din Transilvania era diferită față de cea din Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană. Nu statul hotăra apartenența confesională, ci era decizia personală a fiecăruia. Începând cu secolulul al XVI-lea Principatul Transilvaniei a devenit o regiune a toleranței religioase, în care coexistau în jur de cinci confesiuni diferite.

From the Territorial Principle of ‘cuius regio, eius religio’ of the Holy Roman Empire of the German Nation to the Multidenominational States in the German Confederation

As a result of the Reformation initiated by Martin Luther’s theses in 1517 many European states converted to Protestantism. The Reformation superseded the catholic christianitas as a legitimate basis and state religion in the Holy Roman Empire of the German Nation as well as in other European states. This shattered the religious unity of the Old Empire. Pope Clement VII refused to call an ecumenical council for reform, asked for by Emperor Charles V to solve the religious problem of the Empire. All attempts to restore the unity of the Empire failed and led to religious wars in the Holy Roman Empire of the German Nation. The Imperial and Religious Peace of Augsburg (1555) tried to find a political and religious solution in order to overcome the constitutional crisis of the Empire. It became a law of the Holy Roman Empire that guaranteed and tolerated religious freedom, imperial status and the possessions of the Lutheran and Catholic Estates. It decreed the coexistence of the Protestant and Catholic Imperial Estates. The Calvinists were not included. It also determined the confessional affiliation of the population, i.e. the denomination of the ruler must be the denomination of the subjects (*cuius regio, eius religio*). The subjects had the right to emigrate (*ius emigrandi*). The Peace of Westphalia of 1648 confirmed this principle which remained in effect until the Principal Decree of the Imperial Deputation in 1803 and the end of the Holy Roman Empire of the German Nation. The mediatization and secularisation established new middle-sized states which were to become an important element in the history of Germany ever since the early 19th century. It was the beginning of modern German federalism. The enlarged South German states like the Grand Duchy of Baden, the Kingdoms

of Bavaria and Württemberg and the Grand Duchy of Hesse became multid denominational states. Especially the southern states of Germany realigned their boundaries. As a result of the territorial changes, the Grand Duchy of Baden became four times larger than the margraviate Baden.

The South German states started reforms early on. The reforms had an impact on all areas of life, from improvement of administration, military and legal reforms, schooling, universities, finances and taxation and personal rights. The integration of the new provinces into the existing old state was a challenge. All states which survived the Napoleonic period had become multid denominational states. After the Congress of Vienna the German medium-sized states joined the German Confederation. They worked out constitutions with a bi-cameral parliament providing the right to vote on the state budget (burden sharing). The constitutions also established basic human rights and set the rights of the denominations.

Despite the denominational state after 1815, throughout the 19th century and beyond the subjects normally did not marry across religious boundaries. The legal situation in Transylvania was different from the one prevailing in the Holy Roman Empire. It was not the state which decided on one's denomination, but it was one's personal decision. Since the 16th century the Principality of Transylvania became a region of religious tolerance, where about five different denominations coexisted.

Keywords: The Holy Roman Empire of the German Nation, Reformation, the principle of 'cuius regio, eius religio', the Imperial and Religious Peace of Augsburg, multid denominational states in the German Confederation, the Principality of Transylvania.

DER LEBENSLAUF DES HERMANNSTÄDTER SENATORS JOHANNES BERGER (1663–1720)

András Bándi*

Însemnările autobiografice ale senatorului sibian Johannes Berger (1663–1720)

La Arhiva Centrală a Bisericii Evanghelice C. A. din România din Sibiu se păstrează o biblie în limba germană apărută la Lüneburg în anul 1650. Pe forzațul acesteia se regăsesc câteva însemnări ale deținătorilor volumului din secolele XVII–XVIII. Cele mai timpurii, cu caracter literar și familial, aparțin unui pastor sas, care a activat la Sibiu și Vurpăr. Însă cele mai numeroase aparțin familiei Berger și descendenților acesteia din Sibiu. Printre acestea se evidențiază, ca o valoroasă sursă istorică și genealogică, cele efectuate de către Johannes Berger (1663–1720), care își schițează originea familiei și cariera până aproape de data decesului său. Familia Berger provenea din Ungaria Superioară (actualmente Slovacia), unde antecesorii ei pe linie paternă, dintre care Johannes Berger își menționează tatăl, bunicul și străbunicul, erau pastori luterani. Presupunem că tatăl lui Johannes, blănarul Elias Berger, s-a stabilit la Sibiu, unde s-a căsătorit cu fiica unui fierar. Inițial, tânărul Johannes a fost instruit în meseria tatălui său, dar a insistat pe lângă părinți să fie trimis la studii. Mai întâi merge la Ocna Sibiului, unde învață limba maghiară, semn că avea în vedere să urmeze o carieră în administrație. După aceasta este instruit de către dascăli și elevi ai gimnaziului evanghelic din Sibiu, cu mici excepții, și ei imigranți din Ungaria Superioară. Timp de un an și jumătate, între iunie 1680 și decembrie 1682, urmează cursurile Colegiului Reformat din Aiud. Revine la Sibiu unde își continuă studiile la gimnaziul din localitate. În 1687 își începe peregrinația academică la gimnaziul evanghelic din Levoča, unde și-a vizitat de altfel și rudele. Un an mai târziu pleacă la studii în Germania, și anume la prestigioasele universități Frankfurt an der Oder și Wittenberg. În vara anului 1691 pornește către casă, făcând câteva escale în teritoriile Imperiului Roman de Națiune Germană și în Ungaria și locuind o perioadă mai îndelungată la Viena. La Sibiu ajunge pe data de 4 august. După un an de reacomodare activează ca dascăl și apoi ca funcționar al oficiului de partaj al burgului de pe malul Cibinului. Se căsătorește cu văduva unui croitor și are două fete, dintre care doar una va ajunge la maturitate. Din mențiunile cu privire la botezul copiilor reiese că nașii acestora erau oameni de vază ai orașului, protipendada fiind formată în mare parte din imigranți din Ungaria Superioară. Începând cu anul 1711 Johannes Berger a fost senator. S-a recăsătorit după moartea primei soții și în 1716 și-a botezat singurul fiu, Samuel, a cărui urmă se pierde însă. Este posibil ca atât fiul, cât și tatăl să fi fost răpuși de epidemia de ciumă din anii 1718–1720. Însemnările autobiografice ale lui Johannes Berger se numără printre puținele provenite din rândul dregătorilor sibieni din această perioadă și

* András Bándi ist Mitarbeiter des Zentralarchivs der Evangelischen Kirche A. B. in Rumänien (ZAEKR, Hermannstadt); E-mail: abandister@gmail.com. Ein besonderer Dank ergeht an Csepregi Zoltán und Szabó András Péter für ihre aufmerksame Gegenlektüre und wertvolle Hinweise.

sunt poate singurele care ne oferă o privire fugitivă asupra comunității protestanților prizoniți în Ungaria și refugiați la Sibiu.

Autobiographical Notes of Johannes Berger, Senator of Sibiu (1663–1720)

The Central Archives of the Evangelical Church C. A. in Romania, situated in Sibiu, preserve a German Bible, published in Lüneburg in 1650. Its endpapers contain handwritten notes by its previous holders from the 17th and 18th centuries. The earliest are poems and records of family events, written by a Saxon pastor, who lived first in Sibiu and later in Vurpăr. The most numerous notes are made by members of the Sibiu based Berger family. Among them, we find a valuable historical and genealogical source, the autobiography of Johannes Berger (1663–1720), in which the author outlines the origin of his family and his own career almost until his death. The Berger family came from Upper Hungary (now Slovakia), where its paternal predecessors, of whom Johannes Berger mentions his father, grandfather and great-grandfather, were Lutheran pastors. Supposedly Johannes's father, the furrier Elias Berger, moved to Sibiu, where he married a blacksmith's daughter. Initially, the young Johannes was trained in his father's craft, but he urged his parents to let him study. First he was sent to Ocna Sibiului, where he learnt Hungarian, which indicates that he was pursuing a career in local administration. After that, he was trained by teachers and students of the evangelical gymnasium in Sibiu, most of them being immigrants from Upper Hungary. For a year and a half, from June 1680 until December 1682, he attended the courses of the Reformed College in Aiud. He returned to Sibiu where he continued his studies at the local gymnasium. In 1687 he began his academic pilgrimage by attending first the evangelical gymnasium in Levoča, the town where his relatives lived. A year later he went to study in Germany, namely at the prestigious universities Frankfurt an der Oder and Wittenberg. In the summer of 1691 he got on the road home, making several stops in the territories of the Holy Roman Empire and in Hungary, living for a longer period in Vienna. He arrived in Sibiu on August 4th. After accommodating, he worked as a teacher and then as a clerk of the Divisional Office of the city. He married a tailor's widow and had two daughters, of whom only one reached adulthood. From the notes on the baptisms of his children, it appears that their godparents were prominent people of the city, being, like many of the notabilities, immigrants from Upper Hungary. From 1711 Johannes Berger served as senator. He remarried after the death of his first wife and in 1716 gave his only son, Samuel, to baptism. His and his father's name vanish from later sources, however, an indication that they fell victims to the plague around 1718–1720. Johannes Berger's autobiographical notes are among the few recorded by Sibiu city officials of this period and perhaps the only ones which offer a transient glimpse into the community of Protestant Hungarian refugees in Sibiu.

Keywords: History of Sibiu, migration, Lutheranism, history of Transylvania, history of urbanism.

ZU DEN BEIDEN LEHNWÖRTERN UNGARISCHER HERKUNFT: „*MUƏSƏR*“ UND „*KATNƏR*“

SIGRID HALDENWANG*

Cu privire la două împrumuturi de proveniență maghiară „*Muəsər*“ și „*Katnər*“

Lucrarea de față se referă la două cuvinte împrumutate, de proveniență maghiară: „*Muəsər*“ și „*Katnər*“. Atestările extrase din documente transilvănene din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea aduc informații interesante cu privire la istoria culturii din această perioadă. Exemplele concludente alese din graiurile săsești din Transilvania elucidează sensurile concrete și figurate ale celor două împrumuturi. Lexemele apar de asemenea în construcții prepoziționale dialectale care se referă la serviciul militar. Împrumuturile sunt atestate și ca determinanți în compuși hibridi dialectali, în denumirile unor specii de flori, dar și ca adjective cu rol specificator în asemenea denumiri botanice. Exemplele dialectale provin din arhiva Dicționarului graiurilor săsești din Transilvania și din literatura dialectală săsească.

About the Loan Words of Hungarian Origin „*Muəsər*“ and „*Katnər*“

Both loan words of Hungarian origin „*Muəsər*“ and „*Katnər*“ are mentioned in culture historical documents of interest, excerpted from Transylvanian documentary sources from the 17th and 18th centuries. These significant vernacular documents of the Transylvanian-Saxon language show both the concrete and the figurative meanings of the analyzed loan words. Additionally, prepositional constructions relating to military service are covered in detail. Finally, both loan words are documented to be determiners in hybrid formations for naming flowers, as well as adjectives used to determine flowers more closely. The selected vernacular records are taken from the Transylvanian-Saxon Dictionary Archive and from Transylvanian-Saxon vernacular literature as well.

Keywords: loan words, historical and vernacular documents, prepositional constructions, military service, hybrid formations, naming flowers, Transylvanian-Saxon Dictionary Archive and vernacular literature.

* Dr. Sigrid Haldenwang, wissenschaftliche Mitarbeiterin 1. akad. Grades, Forschungsinstitut für Geisteswissenschaften Hermannstadt / Sibiu; E-Mail sigridhaldenwang@yahoo.de.

TURNEN UND SPORT IN DER DEUTSCHSPRACHIGEN FACHPUBLIZISTIK WÄHREND DES ERSTEN WELTKRIEGES, IN SIEBENBÜRGEN, IM BANAT UND IN DER BUKOWINA¹

IOANA FLOREA*

Gimnastica și sportul în presa de limbă germană de profil în perioada Primului Război Mondial, în Transilvania, Banat și Bucovina

Articolul de față, redactat în cadrul proiectului „Anul 1918 în presa germană din Monarhia Habsburgică” inițiat de Biblioteca Austria „Bernhard Stillfried” de la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, prezintă procesul prin care cele mai mari comunități germane din România Mare, sașii din Transilvania, șvabii din Banat și germanii din Bucovina au reușit să regenereze mișcarea de gimnastică și cea sportivă după terminarea Primului Război Mondial. De asemenea, articolul înfățișează și situația gimnasticii și sportului din perioada de dinaintea izbucnirii Primului Război Mondial, în cadrul comunităților germane mai sus amintite, pentru a arăta punctul în care această activitate sportivă a fost sistată și pentru a evidenția eforturile făcute pentru a o readuce la nivelul de dezvoltare de dinaintea războiului. Gimnastica și sportul sunt prezentate în cadrul articolului din perspectiva presei specializate de limbă germană din România.

Gymnastics and Sport in the German Language Specialized Press around the First World War in Transylvania, Banat and Bucovina

The present article, drawn up within the project “The Year 1918 in the German Press of the Habsburg Monarchy” of the Austria Library “Bernhard Stillfried” at the Babeș-Bolyai University Cluj-Napoca, aims to present how the biggest German communities in Greater Romania, the Transylvanian Saxons, the Banat Swabians and the Bucovina Germans managed to rekindle the gymnastics and sport movements after the end of World War One. Also the article presents an overview of the gymnastics and sporting activities before the breakout of the war, in order to show where everything was left off, as well as to emphasize the efforts that were made after the war, to regain

¹ Die vorliegende Studie wurde im Rahmen des vom Kultus- und Innovationsministerium bzw. CNCS-UEFISCDI finanzierten Projekts PN-III-P4-ID-PCCF-2016-0131 *Limbă și cultură germană în România (1918–1933). Realități „post-imperiale”, discurs public și câmpuri culturale/ Deutsche Kultur und Sprache in Rumänien (1918–1933). „Postimperiale“ Realitäten, öffentlicher Diskurs und kulturelle Felder*, innerhalb von PNCDI III, verfasst.

* Dr. Ioana Florea ist wissenschaftliche Mitarbeiterin im Rahmen des oben genannten Forschungsprojektes an der Babeș-Bolyai-Universität Cluj-Napoca; E-Mail: ioana.florea@ubbcluj.ro.

the pre-war status and development level. The gymnastics and sport movements are presented from the perspective of the German language sports press in Romania.

Keywords: Gymnastics, sport, Transylvanian Saxons, Banat Swabians, Bucovina Germans, football, alpinism, winter sports, Siebenbürgischer Karpathenverein (SKV), German language sports press in Romania.

**BISCHOF MÜLLER UND DIE LAIENPREDIGER.
PFARRERMANGEL UND EVANGELISATION DURCH
PIETISTISCHE LAIEN IN DER EVANGELISCHEN KIRCHE
A. B. IN RUMÄNIEN IN DEN ERSTEN JAHREN NACH DEM
II. WELTKRIEG**

DIETMAR PLAJER*

**Episcopul Müller și predicatorii laici. Lipsa de preoți și evanghelizarea
prin predicatori pietiști în Biserica Evanghelică C. A. din România
în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial**

În primii ani deosebit de grei de după cel de-al Doilea Război Mondial, Biserica Evanghelică C. A. din România (BECAR) s-a confruntat cu o serioasă lipsă de preoți pe de o parte, iar pe de altă parte cu o activitate sporită a cultelor neoprotestante (considerate secte). Enoriașii care au trecut prin război și au suferit din cauza exproprierilor și a deportării generației mijlocii la muncă forțată în URSS au simțit o mare nevoie de păstorie duhovnicească. Pentru a veni în întâmpinarea credincioșilor și pentru a-i feri de prozelitismul sectelor, episcopul Friedrich Müller (1884–1969) a avut curajul de a-i împuternici pe unii predicatori laici din cadrul Societății Evanghelice (mișcare pietistă din sânul BECAR) să desfășoare activități de evanghelizare în numele Bisericii Evanghelice C. A. Articolul documentează această fază din istoria bisericii, cu dificultățile și succesele sale. Odată cu înființarea Institutului Teologic Protestant cu Grad Universitar din Cluj în 1948, lipsa preoților a putut fi ameliorată treptat, iar ajutorul predicatorilor laici nu a mai fost relevant. Societatea Evanghelică, având statut de asociație, a fost desființată de regimul comunist. Ecouri ale activității Societății Evanghelice au fost orele de studiu biblic pentru mireni (Bibelstunde) în unele comunități ale BECAR.

**Bishop Müller and the Lay Preachers. Shortage of Priests and Evangelization
by Pietistic Lay Preachers in the Evangelical Church of the Augsburg
Confession in Romania in the Aftermath of World War II**

During the extremely difficult years immediately after World War II, the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Romania (ECACR) was confronted on the one

* Dr. Dietmar Claus Plajer (16.12.1939 Weidenbach/Ghimbav, Rumänien – 08.06.2016 Drabenderhöhe, Deutschland) war evangelischer Pfarrer in Blutroth/Berghin und Heldsdorf/Hälchiu und ab 1985 Stadtpfarrer von Mediasch. Er beschäftigte sich mit kirchengeschichtlichen Studien, erfasste die Archive der Gemeinden aus dem Mediascher Kirchenbezirk, erstellte Verzeichnisse kirchlicher Publikationen und verfasste zahlreiche Aufsätze und Buchbeiträge zur siebenbürgischen Kirchengeschichte. Der vorliegende Aufsatz, 2007 abgefasst, stammt aus dem Nachlass des Autors und wurde der Redaktion von der Familie zur Verfügung gestellt.

hand with a severe shortage of priests and on the other hand with the growing agitation of neo-protestant churches (looked upon as sects). The simple church members – who had suffered because of the war, the nationalization of most of their property and the deportation of the middle generation for forced labor to the USSR – were in need of pastoral care. In order to serve the church members and to protect them against the proselytism of the sects, Bishop Friedrich Müller (1884–1969) had the courage to officially send lay preachers of the Evangelical Society (a pietistic movement within the ECACR) to evangelize in the villages on behalf of the Evangelical Church of the Augsburg Confession. The article documents this episode of church history with its difficulties and successes. Once the Protestant Theological Institute with University Degree in Cluj was founded, new generations of priests were trained and filled in the gaps. The help given by lay preachers lost its relevance. The Evangelical Society, having the statute of an association, was forbidden by the communist regime. Reverberations of the activity of the Evangelical Society were the Bible study meetings (Bibelstunde) in some of the ECACR congregations.

Keywords: Bishop Friedrich Müller, the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Romania, evangelization, lay preachers, sects, Evangelical Society (Landeskirchliche Gemeinschaftsbewegung).

SPRACHVERLUST UND SPRACHERHALT: CHANCEN DER DEUTSCHEN SPRACHE IN RUMÄNIEN¹

GERHILD RUDOLF*

Pierderea și păstrarea limbii: șansele limbii germane în România

Limba germană (dialect și standard) vorbită de secole în Transilvania a pierdut, în ultimele trei decenii, în mod dramatic un număr mare de vorbitori, dar, pe de altă parte, apar și noi vorbitori ai limbii germane. Ocaziile de a vorbi limba germană devin mai rare în viața cotidiană, dar viața culturală germanofonă din România este în continuare foarte vie. De-a dreptul impresionantă este atractivitatea școlilor cu limba de predare germană pentru elevi cu limba maternă română. Biserica Evanghelică de Confesiune Augustană din România, biserica tradițională a sașilor transilvăneni, își desfășoară viața cultică și culturală preponderent în limba germană. Numeroase firme din Germania caută personal cu cunoștințe de limbă germană pentru filialele lor din România. Acești factori, precum și alții – negativi, care cauzează pierderea limbii, sau pozitivi, care servesc păstrării limbii – sunt analizați succint în prezentul articol, oferindu-se și recomandări bibliografice de specialitate. Prezentul articol este încercarea unei scurte priviri generale asupra situației lingvistice, întrebarea de cercetare fiind: Ce șanse are limba germană în România?

Language Preservation and Language Loss: Chances of German in Romania

The German language (dialect and standard) spoken in Transylvania for centuries has lost dramatically, within the last three decades, most of its speakers. But, on the other side, new speakers of German emerge. The occasions to use the German language in daily life decrease, but nevertheless, the germanophone cultural life is still lively. Really impressive is the attractiveness of the schools with education in German language for children from Romanian speaking families. The Evangelical Church of the Augsburg Confession in Romania, the traditional church of the Transylvanian Saxons, conducts its cultic and cultural life mainly in German. A range of corporations from Germany are looking for German speaking employees for their subsidiaries in Romania. These and other determinators which influence the preservation or the loss of the German language in Romania are analyzed succinctly while additional reference is

¹ Vorliegender Beitrag bezieht sich räumlich vor allem auf die Situation in Siebenbürgen und zeitlich auf die Jahre nach 1990. Die Deutschen im Banat, ebenfalls Deutsch Sprechende in Rumänien, haben eine andere Herkunftsgeschichte, die sprachlichen und interkulturellen Entwicklungen der letzten hundert Jahre weisen jedoch viele Parallelen auf.

* Dr. Gerhild-Ingrid Rudolf, Begegnungs- und Kulturzentrum Friedrich Teutsch der Evangelischen Kirche in Siebenbürgen, A. B.; E-Mail: rudolfgerhild@gmail.com.

made to the specialized literature. This article is an attempt to give a short overview of the current linguistic condition by asking: what chances are there for the German language in Romania to persist?

Keywords: language preservation, language loss, German minority in Romania, German schools in Romania, the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Romania, language as an economic factor.

GERMANISTIK IN HERMANNSTADT: KONTINUITÄTEN UND BRÜCHE

DORIS SAVA*

Germanistica din Sibiu: continuități și discontinuități

Catedra de germanistică de la Sibiu a acordat mereu o atenție sporită păstrării continuității și coerenței în activitatea de predare și cercetare. Conferința internațională dedicată celei de-a 50-a aniversări de la înființare, ce a avut loc în octombrie 2019, a oferit prilejul unei retrospective asupra continuității și discontinuității. Articolul menționează câteva dintre provocările cu care s-a confruntat germanistica sibiană în istoria sa.

German Studies in Hermannstadt (Sibiu): Continuities and Ruptures

German Studies in Hermannstadt (Sibiu) have always put an increased focus on preserving continuity and consistency in teaching and research. The international anniversary conference (October 2019) that marked 50 years since the establishment of the Chair of German Studies in Hermannstadt (Sibiu) offered ample opportunity for taking a retrospective look in order to reflect on continuities and ruptures. Thus, in the article are mentioned some of the challenges that the chair had to face in its history.

Keywords: anniversary of the establishment, Chair of German Studies in Hermannstadt (Sibiu), continuity, change.

* Doz. Dr. habil. Doris Sava, Lucian-Blaga-Universität Hermannstadt/Sibiu, Fakultät für Philologie und Theaterwissenschaften; E-Mail: doris.sava@ulbsibiu.ro.